

Zwarte Zwanen

Energiepodium, 09-09-2025

Toen stond alles stil. Waar slechts weinigen rekening mee hielden, gebeurde op 28 april. Spanje stortte zich in een totale black-out. De economische schade, los van alle ongemak en een aantal doden, bedroeg miljarden euro's. Ook Portugal was de klos. Koppelingen tussen landen kunnen bijdragen aan stabilisatie, maar de burens ook meeslepen in de ellende, aldus Martien Visser. "Dat ontdekte Italië in 2003 ook, toen 's nachts in Zwitserland een boom op een hoogspanningslijn viel. Heel Italië op zwart, alleen Sardinië werd gespaard. Kort daarvoor werd het Noordoosten van de USA getroffen door een black-out, eveneens door een omvallende boom. In dat geval werd een deel van Canada meegesleurd. De economische schade was ruim 10 miljard euro (prijspeil 2025)."

Californië werd in 2000/2001 geconfronteerd met stijgende stroomvraag, terwijl de stookolie-centrales vanwege NOx-regelgeving werden gesloten. De systeemoperator moest wisselend de stroom in grote regio's afsluiten, zogenaamde rolling black-outs. Handelaren maakten gebruik van de krapte en wisten de prijzen op te drijven. De grote energieleveranciers gingen failliet en de overheid moest bijspringen. Naast honderden doden was er een economische schade van 70 miljard euro (prijspeil 2025). In 2021 leidde polaire lucht in Texas tot een grote stroomvraag en uitval van productie-eenheden. Rolling black-outs hielpen niet en een gebied met een omvang als Noordwest-Europa ging op zwart. In de totale chaos vielen honderden doden. De economische schade was meer dan 100 miljard euro. Het is klein bier vergeleken met de economische schade van de huidige gascrisis wordt becijferd op vele honderden miljarden euro's tot zelfs 1.000 miljard euro, naast vele duizenden doden, The Economist kwam zelfs op een aantal van 68.000. De wellicht grootste energiecrisis in de Westerse wereld was de oliecrisis in 1973. De economische schade wordt geschat op 2000 miljard euro (prijspeil 2025). Als reactie werd in 1974 de IEA opgericht en werden grote strategische olievoorraden aangelegd. U betaalt daarvoor aan de pomp een kleine bijdrage van 1 Eurocent per liter.

"Het verbeteren van de betrouwbaarheid van het energiesysteem kost geld en moeite. Zolang het goed gaat, is dat onnodig en leidt dit tot veel kritiek"

Het zijn maar wat voorbeelden. Uiteraard zijn maatschappij ontwrichtende energiecrisis nooit volledig uit te sluiten. Desondanks verbazingwekkend dat nauwelijks maatregelen worden getroffen om algemeen bekende risico's te beperken. Zo overkwam Texas een vrijwel identieke crisis in 2011 en ging het in 2014 maar op het nippertje goed. Evenzo was wijd en zijd bekend dat Californië op het randje van een elektriciteitscrisis verkeerde. En natuurlijk wisten de EU-beleidsmakers dat het aandeel Russisch gas in de gasimport gestegen was naar 45%, terwijl maximaal 30% was afgesproken. Over wat een eventuele gascrisis zou betekenen voor burgers, de maatschappelijke kosten van falen, werd zelfs niet nagedacht. Een EU [audit rapport](#) velde daarover in 2024 een keihard oordeel.

Uit de financiële wereld is bekend dat de kans op extreme gebeurtenissen met een ontwrichtende impact ("black swans") structureel wordt onderschat. Het lijkt bij energie niet anders te zijn. Rusland leverde toch altijd trouw? Daarbij komt dat zelden schuldigen van energiecrisis kunnen worden aangewezen. In Californië belandden uiteindelijk slechts twee handelaren korte tijd in de gevangenis. Daar zijn ook wel redenen voor. Crises ontstaan vaak

door jarenlange verwaarlozing van de betrouwbaarheid, waardoor veel verantwoordelijken al lang verdwenen zijn. De fragmentatie van de energieketen speelt ook een rol. Als voor de liberalisatie het gassysteem zou hebben gefaald, zouden de grote Europese gasbedrijven verantwoordelijk zijn gehouden. Maar nu? Nationale overheden, regulators, handelaren, leveranciers, netbeheerders, de EU? In een analyse geeft de EU-commissie de Russen de schuld, maar over de diepere oorzaak, waarom niemand ingreep toen de afhankelijkheid groeide naar 45%, is het stil. Het verbeteren van de betrouwbaarheid van het energiesysteem kost geld en moeite. Zolang het goed gaat, is dat onnodig en leidt dit tot veel kritiek. Niet eenvoudig om je daartegen te verweren. Hoeveel hoon heeft de Gate-LNG terminal voor 2021 niet over zich heen gehad?

“Er is geen enkel bewijs dat ‘de markt’ dit wel oplost. Het tegendeel lijkt eerder het geval. De markt gedijt prima als er nu en dan een crisis is”

Economisch gezien zouden de kosten voor extra betrouwbaarheid moeten worden afgezet tegen de maatschappelijke kosten van falen en de verminderde kans daarop. Dit vergt een complexe analyse met vele aannamen. Juist in die aannamen schuilt het gevaar. Worden de zwarte zwanen wel voldoende meegenomen? Voor welk type winter dekt Nederland zich in? Kiezen we voor de minst warme winter van de laatste 20 jaar, of willen we ook de Elfstedenwinter uit 1997 kunnen weerstaan? U zult vergeefs zoeken naar een parlementair debat hierover. Ergens diep in het verborgene doen specialisten hun aannamen. Mogelijk zonder zich bewust te zijn van het enorme maatschappelijk belang van hun keuzes.

Er is geen enkel bewijs dat ‘de markt’ dit wel oplost. Het tegendeel lijkt eerder het geval. De markt gedijt prima als er nu en dan een crisis is. Concurrentie dwingt marktpartijen zo goedkoop mogelijk te werken. Een individuele marktpartij kan het zich domweg niet veroorloven extra kosten te maken ten behoeve van de leveringszekerheid in bijvoorbeeld een extreem koude winter. Voor beleidsmakers is het geloof in ‘de markt’ evenwel superaan trekkelijk. Het verstrekt een vrijbrief om niets te hoeven doen, terwijl elke actie op veel kritiek komt te staan.

Hoewel ik nog steeds verbijsterd ben over de manier waarop Europa zich in een afhankelijke positie van Rusland heeft gemanoeuvreerd, heb ik wel enig begrip voor het gebrek aan actie van de actoren. Wat onverlet laat dat dit thema wel zou moeten worden opgepakt. Want op dezelfde wijze manoeuvreert Europa zich nu in een afhankelijkheidspositie jegens grondstoffen en producten van China en van LNG uit de USA. Op dezelfde manier wordt nog steeds heel naïef geredeneerd dat Nederland en Europa prima met minder, of zelfs zonder bijvoorbeeld aluminium- en staalproductie kunnen. Op de noodkreet van TenneT, dat de leveringszekerheid van elektriciteit na 2030 snel afneemt komt ook nauwelijks reactie, terwijl er elke dag dat we wachten minder mogelijk is en we wel kolencentrales sluiten.

Dit brengt mij op het thema van mijn afscheidscolloquium* als lector aan de Hanzehogeschool op 5 november aanstaande: “naar een schokbestendig energiesysteem”. Ofwel: hoe gaan we ervoor zorgen we in Nederland/Europa dat alle stakeholders in het energiesysteem gestimuleerd worden hun bijdrage te leveren aan een energiesysteem dat tegen een stootje kan. Zonder energie staat alles stil.

**ik blijf actief in de energiewereld en op Energiepodium*

Martien Visser